

16.09x22.81	1	עמוד 44	שבתון	01/2023	84489526-6
25910 המוות והפילוסופיה של ההלכה - מאת אבינועם רוזן - 25910					

ככה נהגו היהודים באתיופיה

הרב ד"ר שלום שרון
רב קהילת קחשי ישראל קרית גת

מהו תפקידו של השטן?

גורעת מתפקידו של האדם את אחריותו למעשיו ולקורותיו. אבל במבט מעמיק יותר, דווקא גישה זאת, תוך הגנה על האדם - שאינו אשם, היא שמטילה עליו את האחריות על מעשיו. "הטלת האשמה על השטן ושחרור האדם מהאחריות למעשיו תרמו גם לשחרור ממנהג נקמת הדם, שהיה מקובל בקרב תושבי אתיופיה בכלל. ההורג חשוף לנקמת דם, שבה מבקשים לנקום את מותו של קרוב המשפחה (בשוגג או במזיד) כאשר ידוע מי אחראי למוות. ואולם בבית ישראל אין אשמה במקרים כאלה- לא של ההורג ולא של הנהרג- משום שתפיסת המעשה כמעשה שטן משחררת מהתשוקה לנקמת דם. אם תהיה נקמת דם, גם היא תיתפס כמעשה שטן, ולא כמעשה חיובי או טבעי."

אחיי יוסף מספרים סיפור שאולי לא קרה, אבל כמו הסיפור של השמגלה על השטן - השאלה איננה אם זה שקר או אמת, אלא מה מטרתו של הסיפור. הם הבינו את מעשיהם הרעים ומעתה ייקחו אחריות. יש נקודת מבט אלוקית על המציאות ויש נקודת מבט אנושית. השטן חושף את הפער בין שתי נקודות המבט ואף מקרב אותן. חסד עשה האלוקים שסובב את מכירתו של יוסף על מנת להחיות עם רב. אבל מיד אחר כך התמונה תשתנה, יקום מלך חדש שיעשה צרות צרורות לישראל. **"וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֶ-לוֹהִים חֲשַׁבָה לְטוֹבָה"**. נקודת מבט זאת איננה רק נקודת מבט אל העולם שמחוצה לנו, אלא גם כלפי העולם פנימה שבתוך אישיותנו. אני חשבתי לרעה והאלוקים חשבה לטובה. אני גם אשם אבל זה חלק מהתוכנית האלוקית. כל אחד מאיתנו זקוק לשטן קטן שמצד אחד מטהר אותנו ובה בעת מטיל עלינו אחריות כבדה למעשיו. יוסף מבין זאת ולכן צוחק.

ההדדיות וסיפרו לזוג שהמצב הקשה שהם נמצאים בו הוא בגלל שהשטן הצליח להיכנס ביניהם. אתם אנשים טובים, השטן אחראי להתנהגות הרעה שלכם, אבל מעכשיו תוציאו אותו מביתכם בכך שתחזירו את האהבה והכבוד שהיו ביניכם, קבעו". דניאל הוסיף תוך כדי צחוק: "גם השטן נכח שם, ואמר לעצמו- 'למה תמיד בני האדם מכניסים אותי למריבות שלהם? כשהזוג הזה רבו, אני הייתי בכלל במקום אחר!'"

לרוב אנו מכירים את העולם לא כפי שהיינו רוצים שיהיה, אלא לפי מצבו הנוכחי. כאילו יש פער בין הדרך הישר- הרצון האלוקי, בין האידיאל והאמונה שהאלוקים הוא השליט הבלעדי, לבין המציאות שבמקרים רבים כאילו מתנהלת מחוץ לשליטתו. המסורת האתיופית מלמדת אותנו שתפקידו של השטן למלא פער הזה. במילים אחרות, לא רק שהשטן פועל נגד התוכנית האלוקית, אלא שהוא חלק ממנה. לעיתים התוכנית האלוקית רצופה במאורעות לא צפויים, בדרך יש מכשולים, סבל ורוע. האסטרטגיה האמונית המקראית- כפי שהיא עדיין משתקפת ביהדות אתיופיה, היא ש"רוע, סבל ומחלוקת הם סימן היכר של השטן, ולפיכך יש להרחיקם. הפרת שלום בית היא אפוא עדות לכך שהאל- אינו מצוי בבית זה, והיעדר השלום נובע ממצאיאווה של השטן. א-לוהים נמצא בשלום, המלחמה היא מהשטן. אותה תפיסה נמצאת גם בהבנת מקרי מוות לא טבעיים, קיצוניים ומפתיעים: אם אדם הורג אדם אחר, הרי זה משום שהשטן נכנס בליבו" (שלום, שרון, ואבינועם רוזן. תשפ"ב המוות והפילוסופיה של ההלכה. ירושלים: עמ' 291-322).

ממבט ראשון, נראה שגישה מעין זאת

אחיי יוסף חוששים שלאחר מות יעקב אביהם יוסף יתנכל אליהם ומספרים ליוסף סיפור שלכאורה לא היה ולא נברא, ובעצם משקרים שיעקב ציווה: **"אֲנָא שָׂא נָא פִּשְׁעֵי אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גְּמְלוּךָ, וְעַתָּה שָׂא נָא, לְפִשְׁעֵי עַבְדִּי אֶ-לֹהֵי אֲבִיךָ"**. לא כתוב בשום מקום שיעקב ציווה זאת, ובכל זאת, יוסף, בשומעו את דבריהם, בוכה. מדוע האחים נוקטים בצעד כזה ומדוע יוסף בוכה? יוסף מרגיע את אחיו ואומר: **"וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֶ-לוֹהִים חֲשַׁבָה לְטוֹבָה"**. למה כוונתו?

בספר איוב, הסבל הנורא שעבר על איוב היה מיוזמתו של השטן, ששכנע את אלוקים לפגוע באיוב מהמסופר עולה דבר מוזר, כאילו אלוקים מוסט על ידי השטן. **"וְתַסִּיתָנִי בּוֹ לְבַלְעוֹ חֲנָם"** (ב, ג). הגמרא מספרת לנו שכשרבי יוחנן היה מגיע לפסוק זה היה בוכה, משום שהתקשה להבין- כיצד ייתכן שה' מושפע מהסתה של שטן, ומפעיל על אדם ניסיון לא בצדק ולא במשפט. האם אלוקים נגרר אחרי השטן? מיהו השטן? מה היחס בינו ובין אלוקים? בשאלות אלו ובעניינים רבים העוסקים בהיסטוריה ובתאולוגיה של יהדות אתיופיה אני עוסק בהרחבה בספרי "גניזה חיה: התגבשות התורה שבעל פה בקרב יהדות אתיופיה".

שאלתי את דניאל מנגשה את השאלות הללו, שראשית הדגיש ואמר שעיקר האמונה שלנו באתיופיה היא שה' הוא הבורא והמנהיג של כל העולם ואין עוד מלבדו, ואז סיפר סיפור: "זוג אחד הגיע לפני השמגלה (בגעז: ሕዳሴ; ברבים, אמהרית: שמגלוץ, געז ותגריית: שמגלתת- מונח אתיופי שמשמעותו מבוגר, בכיר וזקן. לשמגלוץ תפקידים רבים, בין היתר לעשות שלום בית), וכל צד האשים את הצד השני בכל מיני האשמות. השמגלה שמעו את האשמות